

ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างความรับผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ กับความรับผิดทางละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยประมาทเลินเล่อของข้าราชการพลเรือนสามัญ

The Problems of Relationship between Disciplinary Liability Based on Official Duties Negligence and Tort Liability when Official Duties Negligence Pertains to Civil Servants

กายสิทธิ์ แก้วยาศรี¹

Kayasit Kaewyasri ¹

บทคัดย่อ

การวิจัยทางกฎหมายนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างความรับผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการกับความรับผิดทางละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยประมาทเลินเล่อของข้าราชการพลเรือนสามัญ ดำเนินการด้วยวิธีการเชิงคุณภาพโดยสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของความผิดวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการกับความผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่โดยประมาทเลินเล่อ มีความสัมพันธ์กัน แต่ส่วนที่แตกต่างกัน คือ ความเสียหายของราชการทางวินัยจะครอบคลุมกว้างกว่าความเสียหายทางละเมิด ส่วนระดับความร้ายแรงของความรับผิดทางละเมิด ในการปฏิบัติหน้าที่จะขึ้นอยู่กับระดับความประมาทเลินเล่อ แต่ระดับความร้ายแรงของความรับผิดทางวินัยจะขึ้นอยู่กับระดับความเสียหายของทางราชการที่เป็นผลโดยตรงจากการกระทำที่ผิดวินัย

การแก้ไขปัญหาความไม่ชัดเจนว่าจะต้องดำเนินการทำวินัยกับข้าราชการพลเรือนสามัญฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการอันมีสาเหตุจากการกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่อย่างไรนั้น คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ควรเสนอคณะกรรมการรัฐมนตรีเพื่อมีมติกำหนดแนวทางในเรื่องดังกล่าวให้ส่วนราชการถือปฏิบัติเป็นแนวโน้มเดียวกัน

คำสำคัญ: ประมาทเลินเล่อ, ละเมิด, ความรับผิดทางวินัย

¹ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการพิเศษ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย โทร 081-873-7478 Email: kayasit.k@hotmail.com

¹ Public Health Technical Officer, Senior Professional Level. Loei Provincial Health Office. Tel 081-873-7478. Email: kayasit.k@hotmail.com

Abstract

This research aims to study the problems of the relationship between disciplinary liability, based on official duty negligence, and tort liability. The relationship between the two is frequently seen when investigating official duty negligence of civil servants. This research was legal research using qualitative methodology. The data were synthesized from documents and other related laws.

The results reveal that the composition of disciplinary negligence offenses and the composition of tort offences are related. The difference is that disciplinary offenses cover a wider range than tort. The severity of tort depends on the level of negligence; whereas, the severity of disciplinary offense depended on the level of government damages.

Problem solving in disciplinary proceedings is not obvious. The civil service commission should propose that the cabinet establish guidelines for determining negligence in official duties.

Keywords: negligence, tort, disciplinary liability

บทนำ

มนุษย์ทุกคนเกิดมาเมื่อศักดิ์ศรี รัฐธรรมนูญของรัฐเริ่มประชาริปไตยทุกรัฐ จึงได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพด้านต่างๆ ให้แก่ราษฎร เพื่อให้ราษฎรแต่ละคนใช้สิทธิและเสรีภาพเหล่านั้นพัฒนาบุคคลภาพแห่งตนทั้ง ในทางกฎหมายและในทางจิตใจตามใจปรารถนา แต่บางกรณีรัฐก็บัญญัติจำกัดการใช้สิทธิหรือเสรีภาพไว้ เพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ให้ใช้สิทธิและเสรีภาพของตนกระทำการใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพอย่างโดยย่างหนึ่งของผู้อื่นหรือต่อประโยชน์ มหาชน และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า “หลักนิติรัฐ” (Rechtsstaatsprinzip) เป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของราษฎรจากการใช้อำนาจตามอำนาจใจขององค์กร ฝ่ายบริหารอย่างดีที่สุด หลักการสำคัญอย่างหนึ่งของหลักนิติรัฐคือกำหนดให้องค์กรฝ่ายบริหารจะกระทำการใด ๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของราษฎรหรือเอกชนคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจ และเฉพาะแต่

ภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น แม้การกระทำนั้นๆ จะเป็นไปเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพหรือประโยชน์อันชอบธรรมของผู้อื่นหรือเพื่อปกปักษ์รักษาประโยชน์ของมหาชนส่วนรวม ก็จะต้องเป็นไปตามหลักแห่งความเสมอภาค (Principle of Equality before the Law) ซึ่งบังคับให้องค์กรฝ่ายบริหารปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่าง เดียวกันและปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของแต่ละบุคคล และหลักนิติรัฐนี้เป็นหลักการปกครองโดยกฎหมายเพื่อก่อความเป็นธรรมทั้งต่อ เอกชนแต่ละคนอันเป็นสมาชิกของรัฐ (individual interest) และเป็นธรรมต่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งรัฐมีหน้าที่ดำเนินการคุ้มครองทั้งประโยชน์เอกชนและประโยชน์มหาชน ในการนี้ที่ประโยชน์ทั้งสองขั้นก็ต้องคุ้มครองให้เกิดดุลยภาพที่เป็นธรรม โดยเฉพาะองค์กรฝ่ายบริหาร หลักการดังกล่าวเนี้ยเรียกว่า “หลักการฝ่ายบริหาร” ต้องกระทำการโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย และในกรณีที่การกระทำการโดยไม่มีผลก้าวล่วงสิทธิและเสรีภาพของราษฎรจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจองค์กรฝ่าย

บริหารกระทำการเช่นนี้ได้ หากไม่มีกฎหมายให้อำนาจแล้วการกระทำการปกตรองนั้นจะไม่ชอบด้วยกฎหมายในการบริหารราชการแผ่นดินนั้น ข้าราชการพลเรือนสามัญเป็นองค์กรหนึ่งขององค์กรฝ่ายบริหารที่มีบทบาทสำคัญใน การจัดทำภารกิจของรัฐ โดยจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งหน้าที่ของตนให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ตามกรอบของกฎหมาย กฎ ะเบียบ ข้อบังคับ มติคณะรัฐมนตรี นโยบายของรัฐบาล และระเบียบแบบแผนราชการตามหลักนิติรัฐภัยได้การควบคุมกำกับโดยผู้บังคับ บัญชาตามลำดับชั้น (Hierarchy) ซึ่งวินัย (discipline) เป็นเครื่องมือหนึ่งในการควบคุมกำกับเพื่อเป็นหลักประกันว่า กฎหมาย กฎ ะเบียบ ข้อบังคับ มติคณะรัฐมนตรี นโยบายของรัฐบาล และระเบียบแบบแผนราชการจะได้รับการปฏิบัติตามเพื่อประโยชน์ของราชการและส่วนรวม ทั้งยังเป็นการรับควบคุมความประพฤติของข้าราชการให้เป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้ประชาชนเชื่อถือศรัทธาต่อตัวข้าราชการและส่งผลให้ประชาชนเชื่อถือ ศรัทธาต่อหน่วยงานและรัฐบาลด้วย หากผู้ใต้ฝ่าฟื้นหรือไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกลงโทษ วินัยจึงเป็นข้อกำหนดที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของข้าราชการซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 31 บัญญัติกเว้นให้กระทำได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยไม่ขัดต่อหลักความเสมอภาค การบริหารงานบุคคลด้านวินัยตามพระราชบัญญัติ ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2535 ที่ผ่านมา�ังมีปัญหามากมาย ทั้งขาดมาตรฐานในการบริหารจัดการที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ปัญหาการตีความบทบัญญัติของกฎหมาย มาตรฐานการลงโทษมีความแตกต่างกัน รวมทั้งมีได้ใช้บทบัญญัติเรื่องวินัยเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการที่ดี แต่กลับนำไปใช้ในการบกป้องผู้กระทำผิด เป็นผลก่อให้เกิดความเสียหายแก่ระบบราชการโดยรวม และยังพบว่าบทบัญญัติของกฎหมาย กฎ ะเบียบที่เกี่ยวข้องกับวินัยบางเรื่องมีความล้าสมัย ขาดความชัดเจนไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ได้แก่

- (1) ปัญหาความไม่ชัดเจนของตัวบทบัญญัติ
- (2) ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติไม่มีผลในทางปฏิบัติ
- (3) ปัญหาเกี่ยวกับจรรยาบรรณของข้าราชการ
- (4) ปัญหาการใช้ดุลพินิจของผู้บังคับบัญชาในการกำหนดฐานความผิด
- (5) บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องวินัยขาดความเป็นมืออาชีพ และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายว่าด้วยวินัยกับกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง แม้ปัจจุบันการดำเนินการทางวินัยของข้าราชการพลเรือนสามัญจะบังคับใช้ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ซึ่งโดยมากเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของบทบัญญัติ ส่วนเนื้อหาที่มีการกำหนดลักษณะของการกระทำผิดเพิ่มขึ้นบ้าง แต่หลักการต่างๆ ยังคงหลักการเดิมไว้ จึงทำให้ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวรวมถึงปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายว่าด้วยวินัยกับกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องยังคงมีอยู่ เมื่อได้มีการประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 113 ตอนที่ 60 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2539 และเริ่มใช้บังคับเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2539 มีการปรับเปลี่ยนหลักการใหม่โดยมีเจตนา谋เพื่อคุ้มครองเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการเพื่อประโยชน์ส่วนรวมไม่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนจากการณ์กระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่ที่มิได้เกิดจากการลงใจหรือประมาท เเละเงื่อนไขอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของรัฐ โดยเห็นว่า การดำเนินงานต่างๆ ในหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การปล่อยให้เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดทางละเมิดตามหลักกฎหมายเอกสารตามประมวลกฎหมายแห่งและพาณิชย์เป็นการไม่เหมาะสม ทั้งที่บางกรณีเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจหรือเป็นความผิดพลาดเล็กน้อยในการปฏิบัติหน้าที่ และยังนำหลักกฎหมายร่วมมาใช้ซึ่งมุ่งหมายแต่จะได้รับเงินให้ครบโดยไม่คำนึง ความเป็นธรรมของแต่ละคน และยังเป็นการบั่นทอนขวัญกำลังใจให้เจ้าหน้าที่

ไม่กล้าตัดสินในการ ดำเนินงานเท่าที่ควรเป็นผลให้การงานล่าช้าขาดประสิทธิภาพ สำหรับการให้คุณให้โภเจ้าหน้าที่เพื่อควบคุมการทำงานของเจ้าหน้าที่นั้นมี วิธีการในการบริหารงานบุคคลและการดำเนินการทางวินัยกำกับดูแลอึกส่วนหนึ่ง อันเป็นหลักประกันมิให้เจ้าหน้าที่ทำการได้ ๆ โดยไม่รับตอบอยู่แล้ว จึงให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบกรณีที่จะใจให้เกิดความเสียหายและประมาท เลินเลืออย่างร้ายแรงเท่านั้นและแบ่งแยกความรับผิดชอบแต่ละคนมิให้นำหลัก ลูกหนี้ร่วมมาใช้ ดังนั้น การคุ้มครองเจ้าหน้าที่ในการทำตามเม็ดในการปฏิบัติหน้าที่มิได้เกิดจากการ งใจหรือประมาทเลินเลืออย่างร้ายแรงตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของ เจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 จึงไม่ใช่บทบัญญัติที่ยกเว้นหรือเป็นหลักประกันว่าเจ้าหน้าที่ที่กระทำละเมิดดังกล่าวจะไม่ต้องรับผิดทางวินัยหรือทางอื่นตามกฎหมาย กล่าวคือ ข้าราชการพลเรือน สามัญ ที่กระทำตามเม็ดในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัติ ความรับผิดทางละเมิดของ เจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 นอกจากอาจต้องรับผิดทางละเมิดแล้วอาจต้องรับผิดทางวินัยตามพระราชบัญญัติ ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 เช่น ฐานประมาทเลินเลือในหน้าที่ราชการ เนื่องจากกำหนดองค์ประกอบความผิดไว้ลักษณะใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการประมาทเลินเลือธรรมดายังหรือประมาทเลินเลืออย่างร้ายแรง ถ้าการประมาทเลินเลือในหน้าที่ราชการนั้นเป็นเหตุให้เสียหายแก่ราชการไม่ร้ายแรงจะเป็นความผิดวินัยอย่างไม่ร้ายแรง ตามมาตรา 83(4) แต่หากเป็นการประมาทเลินเลือในหน้าที่ราชการเป็นเหตุให้เสียหายแก่ราชการไม่ร้ายแรงจะเป็นความผิดวินัยอย่างร้ายแรง ตามมาตรา 85(7) แห่งพระราชบัญญัติ ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 โดยผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจสั่งบรรจุตามมาตรา 57 ก็จะอาศัยอำนาจตามมาตรา 96 หรือมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 พิจารณาโทษทางวินัยไปตามกรอบอำนาจหน้าที่

ของตน

จากการศึกษาค้นคว้า ของนักกฎหมาย พนวจการกระทำอย่างหนึ่งอาจเป็นได้ทั้งกรณีผิดวินัย และในขณะเดียวกันก็เป็น การกระทำละเมิดต่อหน่วยงานของรัฐตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของ เจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ด้วย แม้มิได้กล่าวถึงว่าความรับผิดทางละเมิดและทางวินัยนั้น มีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กันอย่างไรและการพิจารณาลงโทษจะต้องใช้มาตรฐานเดียวกันหรือไม่ มีเพียงเสนอแนะว่า การกระทำอย่างหนึ่งอาจเป็นได้ทั้งกรณีผิดวินัยและเป็นการกระทำละเมิดต่อหน่วยงานของรัฐตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ และความรับผิดสองกรณี ดังกล่าวข้างต้นแยกต่างหากจากกันและไม่มีผล เป็นการลงลัง อีกความรับผิดหนึ่ง แม้เจ้าหน้าที่จะถูกลงโทษทางวินัยไปแล้ว หากการกระทำที่เป็นเหตุให้ถูกลงโทษทางวินัยนั้นเป็นเหตุให้ต้องรับผิดฐาน ละเมิด เจ้าหน้าที่ก็ต้องรับผิดทางละเมิดอีกด้วย โดยไม่ถือเป็นการลงโทษซ้ำ และการลงโทษไม่จำเป็นต้องใช้มาตรฐานความรับผิดเดียวกัน กล่าวคือ แม้เจ้าหน้าที่ที่กระทำผิดต้องรับโทษทางวินัย แต่หากการกระทำดังกล่าวไม่ถือเป็นความผิดในทางละเมิดตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ก็ไม่จำต้องรับผิดทางละเมิดต่อหน่วยงานของรัฐ หรือหากการดำเนินการทางวินัยเห็นว่าเป็นความผิดวินัยไม่ร้ายแรงแต่ความรับผิดทางละเมิดอาจเห็นว่าเป็นการกระทำโดยประมาท เลินเลือธรรมดายังหน้าที่ ที่กระทำละเมิดต่อหน่วยงานของรัฐแต่เป็นการกระทำโดยประมาท เลินเลือธรรมดายังหน้าที่ ก็ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 แต่เจ้าหน้าที่ไม่หลุดพ้นความรับผิดทางวินัย เช่น อาจต้องรับผิดทางวินัยอย่างไม่ร้ายแรงตามมาตรา 83 (4) ฐานประมาทเลินเลือในหน้าที่ราชการหรืออาจต้องรับผิดทางวินัยอย่างร้ายแรงตามมาตรา 85(7) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบ

ข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติ ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 มาตรา 83(4) และมาตรา 85(7) กำหนดข้อวินัยอันเป็นข้อห้ามฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการไว้ว่า ข้าราชการพลเรือนสามัญต้องไม่ประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ หากฝ่าฝืนเป็นเหตุให้เสียหายแก่ราชการไม่วั้ยแระเป็นความผิดวินัยอย่างไม่ร้ายแรง หรือหากการฝ่าฝืนเป็นเหตุให้เสียหายแก่ราชการอย่างร้ายแรงเป็นความผิดวินัย อย่างร้ายแรง ซึ่งมีบทลงโทษวินัยอย่างไม่ร้ายแรง คือ ภาคทัณฑ์ ตัดเงินเดือน หรือลดเงินเดือน (มาตรา 96) หรือลงโทษวินัยอย่างร้ายแรง คือ ปลดออกจากหรือไล่ออก (มาตรา 97) และแต่กรณี ข้อกำหนด วินัยดังกล่าวจึงมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของข้าราชการพลเรือน สามัญ แต่อย่างไรก็ได้ การกระทำผิดวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการตามพระราชบัญญัติดังกล่าว กำหนดองค์ประกอบความผิดไว้เพียงว่า “ข้าราชการพลเรือนสามัญต้องไม่ประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ หากฝ่าฝืนเป็นความผิดวินัยไม่ร้ายแรง แต่ถ้าประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการและเป็นเหตุให้ราชการเสียหายอย่างร้ายแรงเป็นความผิดวินัยอย่างร้ายแรง” โดยมิได้กำหนดว่าต้องเป็นกรณีการกระทำการที่ประมาทเลินเล่อ ธรรมดายหรือประมาท เลินเล่ออย่างร้ายแรงจึงจะผิดวินัยและถูกลงโทษทางวินัย ทั้งนี้ การดำเนินการทำวินัยข้าราชการพลเรือนสามัญหรือไม่นานมาตรา 90 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 กำหนดให้ผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจสั่งบรรจุตามมาตรา 57 มีอำนาจหน้าที่ต้องดำเนินการทำวินัยตามพระราชบัญญัตินี้โดยเร็ว ด้วยความ ยุติธรรมและปราศจากอคติ หากจะเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่โดยไม่สุจริตให้ถือว่าผู้นั้น กระทำผิดวินัย การดำเนินการทำวินัย จึงเป็นดุลพินิจของผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจสั่งบรรจุ ตามมาตรา 57 นอกจากนี้ คำสั่งลงโทษทางวินัยข้าราชการพลเรือนสามัญนั้น เป็นคำสั่งทางปกครองตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติวิธี

ปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 ที่มีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของข้าราชการ จึงต้องอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำการทางปกครองและหลักความเสมอภาค ตามหลักนิติรัฐ ที่ผ่านมาเมื่อข้าราชการพลเรือนสามัญกระทำ ละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่ราชการตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 แล้ว ยังไม่มีแนวทางชัดเจนว่า จะต้องถูกดำเนินการทำวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการด้วยหรือไม่ และกรณีใดจะต้องถูกลงโทษทางวินัยอย่างไม่ร้ายแรง หรือกรณีใดจะต้องรับลงโทษวินัยอย่างร้ายแรง หรือกรณีใดไม่ต้องรับผิดทางวินัยตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ทำให้ผู้บังคับบัญชาใช้ดุลพินิจในการบังคับใช้กฎหมายที่แตกต่างกัน เป็นเหตุให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเดือดร้อนเสียหายและไม่ได้รับความเสมอภาคอย่างเป็นธรรม ดังนั้น การศึกษาเพื่อให้ทราบถึงลักษณะความสัมพันธ์ของกรณีดังกล่าว ย่อมจะเป็นแนวทางในการพิจารณาดำเนินการทำวินัยแก่ข้าราชการพลเรือนสามัญฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการได้อย่างถูกต้อง เป็นธรรม อันจะเป็นประโยชน์ในการบังคับใช้กฎหมายของผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษากฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดทางละเมิดตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 กับพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 และกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง
- เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบความรับผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 กับองค์ประกอบการกระทำการที่ใน การปฏิบัติหน้าที่

ผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539

3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ความรับผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ในกรณีที่ได้กระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยประมาทเลินเล่อตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539

4. เพื่อศึกษาแนวทางในการบังคับใช้กฎหมายและการดำเนินการทางวินัยกับข้าราชการพลเรือนสามัญผู้กระทำละเมิดได้อย่างเสมอภาค และเป็นธรรม

สมมติฐานของการวิจัย

เมื่อมีกรณีเจ้าหน้าที่กระทำละเมิดอันเกิดจากการกระทำโดยประมาทเลินเล่อในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ไม่ว่าจะเกิดจากการประมาทเลินเลือธรรมดายหรือการประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจสั่งบรรจุตามมาตรา 57 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 จะต้องดำเนินการทางวินัยกับข้าราชการพลเรือนสามัญผู้นั้นร่วมด้วยเสมอ โดยไม่ต้องคำนึงว่าเจ้าหน้าที่ผู้นั้นจะได้รับผิดทางละเมิดตามพระราชบัญญัติ ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 หรือไม่ และระดับความร้ายแรงของการลงโทษทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ ย่อมขึ้นอยู่กับระดับความเสียหายของทางราชการที่เป็นผลโดยตรงจากการกระทำ ละเมิด ไม่ว่าผู้นั้นจะได้กระทำการโดยประมาทเลินเลือธรรมดายหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง หรือได้ชัดใช้ค่าสินใหม่ทดแทนอันเกิดขึ้นจากการกระทำของตนนั้นแล้วหรือไม่

วิธีการศึกษา

ขอบเขตวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการดำเนินการทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ที่มีสาเหตุจากการกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยประมาทเลินเล่อตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการดำเนินการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และใช้วิธีการวิจัยเชิงวิเคราะห์ทางนิติศาสตร์(Legal Analysis) โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร หนังสือ บทความ งานวิจัย คู่มือ ตำรา หนังสือตอบข้อหารือของสำนักงาน ก.พ. แนวทางการดำเนินการทางวินัยและการลงโทษทางวินัย และความรับผิดทางละเมิดของผู้บังคับบัญชา หรือองค์กรในฝ่ายปกครอง การวินิจฉัยของคณะกรรมการพิจารณาความรับผิดทางแพ่ง คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา อภิปรายผล

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความผิดทางวินัยข้าราชการพลเรือนสามัญฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ ตามมาตรา 83(4) พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 กับความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ในกรณีที่ข้าราชการพลเรือนสามัญกระทำประมาทเลินเล่อในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ จากคู่มือดำเนินการทางวินัย คู่มือการดำเนินการทางละเมิด ดำเนินการ วิชาการที่เกี่ยวข้อง แนวทางการลงโทษวินัยของฝ่ายปกครอง การพิจารณาความรับผิดทางแพ่งและคำวินิจฉัยของศาล เห็นได้ว่าแม้การดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ที่ได้กระทำประมาทเลินเล่อในการปฏิบัติหน้าที่ราชการและเป็นเหตุให้เสียหายแก่ทาง

ราชการจะเป็นคนละส่วนกันก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาถึงความมุ่งหมายหรือเจตนาของตน ความผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 และความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ในพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิด ของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ก็มีความมุ่งหมายอย่างใกล้เคียงกัน คือเพื่อไม่ให้ข้าราชการพลเรือนสามัญหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐประมาทเลินเล่อ ขาดความระมัดระวัง เอาใจใส่ในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ และไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ราชการ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ราชการมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเกิดประโยชน์ความเจริญก้าวหน้า และความสงบเรียบร้อยของราชการ แต่ส่วนที่มีความแตกต่างกันคือ พระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ยังมุ่งหมายให้เจ้าหน้าที่กล้าตัดสินใจในการปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล โดยไม่ต้องการให้เจ้าหน้าที่ผู้กระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยประมาท เลินเล่อธรรมดารับผิดชอบใช้คำสินไหมทดแทนต่อการกระทำนั้น โดยรัฐจะเข้าไปรับผิดแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้กระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่ แต่ความผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการนั้น ไม่ว่าข้าราชการพลเรือนสามัญได้กระทำประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการจะเป็นการประมาทเลินเล่อธรรมดายังไง ก็เป็นความผิดทางวินัย

1.1 ปัญหาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่โดยการประมาทเลินเล่อ กับความผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อใน หน้าที่ราชการ บทบัญญัติอันเป็นองค์ประกอบความผิดทั้งทางวินัยฐานประมาท เลินเล่อในหน้าที่ราชการและความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่โดยประมาทเลินเล่อ มีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกันอย่างมาก กล่าวคือ เป็นการกระทำประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่ราชการและก่อให้เกิด

ความเสียหายแก่ทางราชการ จึงทำให้ขาดความชัดเจนในการดำเนินการทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ ราชการจากกรณีที่ข้าราชการพลเรือนสามัญนั้นได้กระทำประมาทเลินเล่อในการปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกดำเนินการทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ ว่าจะต้องรับผิดทางวินัยด้วยหรือไม่อย่างไร ซึ่งจากองค์ประกอบที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของความรับผิดทางวินัยและทาง ละเมิดของเจ้าหน้าที่ ที่มีความใกล้เคียงสัมพันธ์กันประกอบด้วย 4 ส่วน คือ (1) เจ้าหน้าที่ผู้กระทำการ (2) การกระทำประมาทเลินเล่อ (3) การปฏิบัติหน้าที่ราชการ และ (4) ความเสียหายทางราชการ โดยองค์ประกอบแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กันดังนี้

1.1.1 เจ้าหน้าที่ผู้กระทำการ

ในพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 มาตรา 4 กำหนดว่า “เจ้าหน้าที่” หมายความว่า ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้าง หรือผู้ปฏิบัติงานประเภทอื่น ไม่ว่าจะเป็นการแต่งตั้งให้หรือเป็นกรรมการหรือรัฐบุคคลใด ซึ่งคำว่า “ข้าราชการ” จึงครอบคลุม “ข้าราชการพลเรือนสามัญ” ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ข้าราชการพลเรือนสามัญจึงเป็นเจ้าหน้าที่ ตามความหมายที่บัญญัติในพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 มาตรา 4 ดังนั้น ข้าราชการพลเรือนสามัญที่กระทำประมาทเลินเล่อในการปฏิบัติหน้าที่จึงเป็น เจ้าหน้าที่ผู้กระทำละเมิด และเป็นผู้กระทำผิดวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ

1.1.2 การกระทำประมาทเลินเล่อ

การกระทำประมาทเลินเล่อ เป็นองค์ประกอบความผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 และเป็นองค์ประกอบความรับผิดทางละเมิดตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิด ของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ซึ่งกฎหมายทั้งสองฉบับไม่ได้นิยามหรือให้ลักษณะ

ของการกระทำประมาทเลินเลือวิ่ง จากการศึกษาพบว่า การพิจารณาลักษณะของการกระทำประมาทเลินเลือวิ่งได้ใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาแบบเดียวกัน ทั้งนี้ตามความหมายทั่วไป ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 และประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสี่ ประกอบกันกล่าวคือ “ประมาทเลินเลือวิรรมด้า” หรือ “การกระทำโดยประมาทเลินเลือวิ่ง” เป็นการกระทำที่ไม่ใช้โดยเจตนาหรือโดยจงใจ แต่เป็นการกระทำที่ผู้กระทำได้กระทำโดยขาดความระมัดระวังตามสมควรซึ่งบุคคล ในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีความวิสัยและพฤติกรรม และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวัง เช่นว่าตนได้ แต่หายใจหรือเจตนา แต่ผู้กระทำได้กระทำโดยขาดความระมัดระวังที่เบี่ยงเบนไปจากเกณฑ์มาตรฐาน อย่างมาก และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่าตนได้แต่กลับมิ ได้ใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นเลย เป็นการกระทำที่ผู้กระทำเสี่ยงทายไปทั้งที่รู้ว่าอาจเกิดความเสียหายขึ้นได้

ในการพิจารณาความผิดทางวินัยข้าราชการพลเรือนสามัญนั้นไม่จำต้องพิจารณาว่า เป็นการกระทำประมาทเลินเลือวิรรมด้า หรือประมาทเลินเลือวิ่งร้ายแรง เพราะไม่ว่าจะเป็นการกระทำประมาทเลินเลือวิรรมด้า หรือประมาทเลินเลือวิ่งร้ายแรงก็เป็นความผิดวินัยทั้งสิ้น แต่สำหรับความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่นั้น นอกจากจะพิจารณาว่าเป็นเจ้าหน้าที่ได้การกระทำประมาทเลินเลือวิ่งในหน้าที่ ราชการ หรือไม่แล้ว จะต้องพิจารณาให้ได้ว่าเป็นการกระทำประมาทเลินเลือวิรรมด้า หรือกระทำประมาทเลินเลือวิ่งร้ายแรงด้วย เพราะระดับของการกระทำประมาทเลินเลือวิ่งจะมีผลต่อความรับผิดชอบให้ค่าสินไหมทดแทน แทนของเจ้าหน้าที่ไม่ต้องรับผิดชอบให้ค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่เป็นการประมาท เลินเลือวิรรมด้า แต่จะต้อง

รับผิดชอบที่เป็นการประมาทเลินเลือวิ่งร้ายแรงเท่านั้น ดังนั้น เมื่อเจ้าหน้าที่กระทำละเมิดใน การปฏิบัติหน้าที่โดยการกระทำประมาทเลินเลือวิ่งตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ไม่ว่าจะเป็นการประมาทเลินเลือวิรรมด้า หรือประมาทเลินเลือวิ่งร้ายแรง ก็ย่อมเป็นการกระทำที่เป็นองค์ประกอบการกระทำผิดวินัยฐานประมาทเลินเลือวิ่งใน หน้าที่ราชการ ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ด้วยเช่นกัน มีข้อสังเกตว่า การประมาทเลินเลือวิ่ง ที่เป็นความผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเลือวิ่งในหน้าที่ราชการนั้น จะต้องถึงขนาดเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมายเช่นเดียวกับความผิดทางละเมิดตามหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 หรือไม่ ซึ่งหากพิจารณาจากข้อความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนแล้ว ก็มิได้กำหนดว่า การประมาทเลินเลือวิ่งในหน้าที่ราชการนั้นต้องเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมายด้วยหรือไม่ แต่จะให้ความสำคัญกับความเสียหายทางราชการอันเป็นผลที่เกิดจากการกระทำ ประมาทเลินเลือวิ่งเป็นหลัก จึงอาจกล่าวได้ว่า การประมาทเลินเลือวิ่งในหน้าที่ราชการทางวินัยครอบคลุมถึงการกระทำประมาทเลินเลือวิ่งทั้งที่ไม่ใช่การกระทำผิดกฎหมายและที่เป็นการทำผิดกฎหมายอันเป็นการละเมิดด้วย

1.1.3 การปฏิบัติหน้าที่ราชการ

ความรับผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเลือวิ่งในหน้าที่ราชการและความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่นั้นจะต้องเป็นการประมาทเลินเลือวิ่งใน การปฏิบัติหน้าที่ราชการ ซึ่งในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ไม่ได้บัญญัติให้ความหมายของ “หน้าที่ราชการ” ไว้ จากการศึกษาพบว่า หน้าที่ราชการในทางวินัยและการปฏิบัติหน้าที่ในทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ มีลักษณะเช่นเดียวกัน และเป็นแบบเดียวกันที่ของข้าราชการตามระบบกฎหมายฝรั่งเศส

และยอมรับ กล่าวคือ เป็นการปฏิบัติหน้าที่ราชการ ของเจ้าหน้าที่รัฐ ตามตำแหน่งหน้าที่ที่กฎหมาย เฉพาะหรือกฎหมายระบุเป็นอื่นกำหนดไว้ รวมถึง หน้าที่ตามคำสั่งหรือที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับ บัญชาทั้ง ที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยวาราหรือโดย พฤตินัย และหน้าที่ราชการตามพฤตินัยที่ตนสมควร ใจเข้าผูกพันตนเอง หรือการกระทำโดยอาศัยโอกาส ในการปฏิบัติงานตามปกติในตำแหน่งหน้าที่แม้จะ มิได้กระทำไปเพื่อประโยชน์ของทางราชการ การ กระทำโดยใช้อุปกรณ์ของรัฐเพื่อประโยชน์ของทาง ราชการซึ่งได้การกระทำใน ช่วงเวลาที่ใกล้ชิดกับ การปฏิบัติงานในหน้าที่ซึ่งเป็นการกระทำในทาง ส่วนตัว ที่เป็นส่วนหนึ่งของงานและกระทำไปโดยมี มูลเหตุจุงใจหรือความเข้าใจว่าเป็น การกระทำเพื่อ ประโยชน์ของราชการหรือประโยชน์สาธารณะ ไม่ ว่าการปฏิบัติหน้าที่นั้นจะปฏิบัติในสถานที่ราชการ หรือนอกสถานที่ราชการ หรือในวันหยุดราชการ หรือนอกเวลาทำงานปกติ ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นกระทำ ทางปกครองที่เป็นนิติกรรม(Juristic Act) หรือ “นิติกรรมกรรมทางปกครอง” หรือ “การกระทำโดย ใช้อำนาจ” และการกระทำการข้อเท็จจริง(Real Act) หรือที่เรียกว่า “ปฏิบัติการทางปกครอง” หรือ “การ กระทำการทางกฎหมาย” ซึ่งอาจอยู่ในเขตอำนาจ พิจารณาของศาลปกครองหรือศาลมติธรรมก็ได้ ดัง นั้น ลักษณะของ “หน้าที่ราชการ” ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 และ “การปฏิบัติหน้าที่” ตามพระราชบัญญัติความรับผิด ทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 จึงมีความ สัมพันธ์เป็นอย่างเดียวกัน มีข้อสังเกตว่า การ ปฏิบัติหน้าที่ราชการบางกรณี เช่นกรณีขับรถชนตัว ของทางราชการ ถ้าเจ้าหน้าที่ผู้ชนไม่มีหน้าที่ขับ รถนั้น แต่ได้ขับรถไปในภารกิจของทางราชการ ก็ อาจเป็นเพียงการปฏิบัติหน้าที่ทาง ละเมิดของเจ้า หน้าที่แต่ไม่ถือเป็นการปฏิบัติหน้าที่ราชการทาง วินัย แต่ถ้าผู้นั้นได้รับมอบหมายให้มีหน้าขับรถก็ ย่อมเป็นการปฏิบัติหน้าที่ ราชการทางวินัยได้ด้วย ซึ่งจะต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงเป็นกรณีไป

1.1.4 ความเสียหายทางราชการ

ความเสียหายของทางราชการ เป็น องค์ประกอบความรับผิดตั้งทางวินัยและทางละเมิด ความเสียหายทางราชการในทางวินัยนั้น มีได้ทั้ง ความเสียหายที่เป็นตัวเงินหรือต่ำราคabeenเงินได้ เช่น เงินหรือทรัพย์สินต่างๆ และความเสียหายที่ไม่ อาจต่ำราคabeenเงินได้ หรือความเสียหายที่ไม่อาจ คำนวน เช่น ความเสียหายต่อภาพพจน์ส่วนรวม ของทางราชการ หรือต่อการบริหารราชการ ความ เสียหายแก่ภาพพจน์ซึ่งอ้างอิงของทางราชการ ความเสียหายแก่ระบบราชการ หรือความเสียหาย ในด้านความเชื่อถือที่ประชาชนมีต่อทางราชการ ก็ได้ ส่วนความเสียหายในทางละเมิดนั้นถือตามที่ บัญญัติไว้ตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ เป็นความเสียหายที่กระทบต่อ สิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัย ทรัพย์สิน หรือสิทธิ อย่างหนึ่งอย่างใด รวมถึงสิทธิความเป็นอยู่ส่วนตัว ของผู้อื่นอันเป็นสิทธิที่กฎหมายรับรอง คุ้มครอง และบังคับให้ ไม่ว่าความเสียหายนั้นจะเป็น ทรัพย์สินที่สามารถคำนวณเป็นราคайдี หรือสิทธิ อย่างอื่นที่ไม่อาจคำนวณเป็นราคайдี แต่ต้อง เป็นความเสียหายที่แนนอนแม้จะเกิดในอนาคต ก็ตาม และความเสียหายที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นความ เสียหายราชการทางวินัย หรือความเสียหายทาง ละเมิดจะต้องเป็นความเสียหายที่เป็นผลโดยตรง จากการกระทำ โดยประมาณเลื่อนของเจ้าหน้าที่ ผู้นั้น จึงจะนำมาประกอบการพิจารณาความผิดได้ และความเสียหายนั้นไม่ว่าจะเกิดต่อหน่วยงานของ รัฐ หรือความเสียหายต่อบุคคลภายนอกซึ่งหน่วย งานของรัฐได้รับผิดชอบใช้ค่าสินใหม่ทดแทน แทนให้กับ บุคคลภายนอกแทนเจ้าหน้าที่ก็ได้

การจะพิจารณาว่าจำนวนความเสีย หายราชการทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติ หน้าที่จะต้องพิจารณาเป็นกรณีๆ ไป ซึ่งความเสีย หายทางละเมิดนั้นนอกจากความเสียหายที่เกิดขึ้น จริงแล้วอาจมี อำนาจกำหนดค่าสินใหม่ทดแทน ตามกรณีพุตติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด

ได้ และในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนที่เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 มาตรา 8 วรรคสาม ถ้าการละเมิดเกิดจากความผิดหรือความบกพร่องของหน่วยงานของรัฐหรือระบบการดำเนินงานส่วนรวมให้หักส่วนแห่งความรับผิดดังกล่าวออกด้วย ส่วนความเสียหายราชการทางวินัยนั้นจะต้องพิจารณาความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของตนโดยตรงเท่านั้น ดังนั้น ความเสียหายทางราชการที่ข้าราชการพลเรือนสามัญต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนทางละเมิด อาจไม่ใช้ความเสียหายทางราชการที่ข้าราชการพลเรือนสามัญต้องรับผิดในทางวินัยก็ได้

นอกจากนี้ ระดับความเสียหายทางราชการถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพิจารณา ระดับความรับผิดและการลงโทษวินัย ซึ่งปกติเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อหน่วยงานราชการนั้นก็ไม่มีบทบัญญัติกำหนดไว้ว่าความเสียหายเป็นเงินเท่าใด หรือความเสียหายต่อระบบราชการที่ไม่อาจคำนวณได้ในลักษณะใดจะเป็นความเสียหาย ระดับใด จึงจะต้องพิจารณาเป็นข้อเท็จจริงเป็นกรณีไป แต่กรณีที่เป็นการกระทำละเมิดซึ่งปกติต้องมีความเสียหายเกิดขึ้นแก่บุคคล อื่นหรือหน่วยงานด้วยนั้น ในการพิจารณาระดับความรับผิดทางละเมิดไม่ต้องคำนึงระดับความเสียหาย แต่จะพิจารณาตามระดับการกระทำประมาทเลินเลือกเท่านั้น ดังนั้น การพิจารณาระดับความเสียหายราชการจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในการพิจารณาระดับความรับผิดและระดับการลงโทษทางวินัย แต่ไม่มีผลต่อการพิจารณาความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่

จากการศึกษาพบปัญหาว่า ความเสียหายราชการโดยตรงทางวินัยนั้นอาจไม่ใช้ความเสียหายที่ตนได้รับผิดทาง ละเมิดก็ได้ เพราะความรับผิดทางละเมิดจะต้องรับผิดตามส่วนที่ตนกระทำหรืออาจต้องรับผิด แทนผู้กระทำการทุจริตที่ไม่ยอมชดใช้จากการที่ตนประมาทเลินเลือกความคุกคามกับบุคคล

แต่จะต้องเป็นความเสียหายจากการกระทำของตนโดยตรง เช่น ประมาทเลินเลือย่างร้ายแรง ปล่อยประละเลยไม่ควบคุมเป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่ทุจริตเงินของทางราชการจำนวนมากทำให้เกิดความเสียหายราชการอย่างร้ายแรง แต่เมื่อพิจารณาว่าความเสียหายราชการอย่างร้ายแรงนั้นเป็นผลโดยตรงจากเจ้าหน้าที่ผู้ทุจริต ไม่ใช่เกิดจากผู้ประมาทเลินเลือกที่ไม่ควบคุมกรณียอมถือว่าผู้ประมาทเลินเลือกเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความเสียหายเท่านั้น จึงไม่อาจถือเอกสารความเสียหายราชการจำนวนมากที่เจ้าหน้าที่ผู้ประมาทเลินเลือก ที่ต้องชดใช้ทางละเมิดนั้นไปใช้เป็นจำนวนความเสียหายราชการอย่างร้ายแรงทางวินัยได้ ดังนั้น จำนวนความเสียหายราชการที่ต้องรับผิดทางละเมิดที่ เกิดจากการกระทำประมาทเลินเลือกของเจ้าหน้าที่อาจไม่ใช้ความผิดเสียหายราชการ ทางวินัยเสมอไป จึงต้องพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป แต่อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบความรับผิดทางวินัย ข้าราชการพลเรือนสามัญฐาน ประมาทเลินเลือกในหน้าที่ราชการกับความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่โดยการประมาทเลินเลือกทั้งสี่ด้าน คือ เจ้าหน้าที่ผู้กระทำการ การประมาทเลินเลือก การปฏิบัติหน้าที่ราชการ และความเสียหายราชการมีลักษณะและเนื้อหาเช่นเดียวกัน แต่จะมีความแตกต่างกันบ้างในด้านความเสียหายของทางราชการ เนื่องจากความเสียหายราชการทางวินัยจะมีความหมายที่กว้างกว่าความเสียหายราชการทางละเมิด เพราะความเสียหายราชการทางวินัยจะครอบคลุมถึงความเสียหายที่ตีราคาเป็นเงินได้ด้วย เช่น ความเสียหายแก่ภาคพจน์ซึ่งเสียของทางราชการ ความเสียหายแก่ระบบราชการ หรือความเสียหายในด้านความเชื่อถือที่ประชาชน มีต่อทางราชการ เป็นต้น แต่ความเสียหายราชการที่อยู่ในบังคับพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 แม้จะเป็นความเสียหายที่ไม่ใช้ัวเงินแต่ในกรณีที่สิทธิเรียกร้องจะต้องแปลงเป็นเงิน ยกเว้น กรณีต้องให้ส่งมอบทรัพย์สินคืน

การกระทำการหรือให้ảng เว้นกระทำการ แต่จากกรณีด้วยการดำเนินการทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ไม่ว่าจะเป็นต่อ บุคคลภายนอก หรือหน่วยงานของรัฐจะเรียกร้องให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน เป็นเงินเสมอ ดังนั้น เมื่อองค์ประกอบความรับผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการและความรับผิดทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการและความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่โดยประมาทเลินเล่อ มีความ สัมพันธ์เป็นอย่างเดียวกัน ในกรณีข้าราชการพลเรือนสามัญได้กระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยการประมาทเลินเล่อ ทั้งที่เป็นการประมาทเลินเล่อธรรมดafür ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง และได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ราชการขึ้น ไม่ว่าเป็นประเภทใดประเภทหนึ่งใน 6 ประเภท คือ (1) ทุจริตหรือเงินขาดบัญชี (2) ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือระเบียบ (3) ทรัพย์สินถูกโจรกรรมหรือสูญหาย (4) อุบัติเหตุ (5) กัยธรรมชาติหรือเพลิงไหม้ (6) เหตุอื่นๆ และแม้เจ้าหน้าที่ผู้นั้นไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนกรณีที่กระทำโดย ประมาทเลินเล่อธรรมดafür หรือถูกใจเบี้ยให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนจากหน่วยงานของรัฐกรณีที่กระทำโดย ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงก็ตาม ยอมมีมูลที่ต้องถูกดำเนินการทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 อีกทางหนึ่งด้วย

1.2 ความผิดและโทษทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการของข้าราชการพลเรือนสามัญ กรณีกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยการประมาทเลินเล่อ จากปัญหากรณีข้าราชการพลเรือนสามัญที่กระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยการ ประมาทเลินเล่อจะต้องดำเนินการทางวินัยตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 อีกทางหนึ่งด้วยนั้น จะลงโทษทางวินัยได้หรือไม่และต้องถูกลงโทษวินัยระดับใด การศึกษาพบว่า แม้ความมุ่งหมายและเจตนาณ์ประการหนึ่งของพระราชบัญญัติความรับผิดทาง ละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539

จะเหมือนกับความมุ่งหมายของข้อกำหนดวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ กล่าวคือ เพื่อให้เจ้าหน้าที่เอาใจใส่ ระมัดระวัง รอบคอบในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ เพื่อประโยชน์ของราชการ และไม่ให้เสียหายแก่ราชการ และยังมุ่งหมายเพื่อให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการ กล้าตัดสินใจ เพื่อให้เกิดผลดีและประโยชน์แก่ราชการ โดยให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะกรณีที่ได้กระทำละเมิดโดยใจหรือประมาท เลินเล่ออย่างร้ายแรงเท่านั้น แต่กรณีที่กระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยการประมาทเลินเล่อธรรมดafür เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนแต่อย่างใด เนื่องจากมีกฎหมายอื่น การบริหารงานบุคคล และการดำเนินการทางวินัย ที่เป็นหลักประกันให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเอาใจใส่ ระมัดระวัง รอบคอบในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ เพื่อประโยชน์ของราชการ และไม่ให้เสียหายแก่ราชการอยู่แล้ว ซึ่งหมายความว่า การที่ไม่ให้เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนกรณีกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยประมาทเลินเล่อธรรมด addCriterion เพราะมีกฎหมายอื่นหรือการบริหารงานบุคคล และการดำเนินการทางวินัยที่จะเอาผิดและลงโทษแก่เจ้าหน้าที่ผู้กระทำประมาทเลินเล่อในการปฏิบัติหน้าที่ราชการอยู่แล้ว หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การเจ้าหน้าที่ผู้กระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยการประมาทเลินเล่อ ธรรมด addCriterion ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้น ไม่เป็นเหตุยกเวนความรับผิดชอบอย่างอื่นที่เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดอาทิเช่น ความรับผิดทางวินัย เป็นต้น ประกอบกับหลักการห้ามลงโทษซ้ำในการกระทำผิดครั้งเดียวกัน(gon bis in idem) ก็มิได้ห้ามการลงโทษวินัยกับผู้ที่ต้องรับผิดทางละเมิดในการกระทำผิดครั้งเดียวกัน ดังนั้น เมื่อข้าราชการพลเรือนสามัญกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่โดยการประมาทเลินเล่อไม่ว่าการประมาทเลินเล่อธรรมดafür หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง จะอาจต้องรับผิดและถูกลงโทษทางวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการอีกทางหนึ่งด้วย เพราะกรณีดังกล่าวไม่ได้

รับการยกเว้นความผิดทางวินัยและไม่ถือการลงโทษซ้ำ ตามหลักการห้ามลงโทษซ้ำในการกระทำครั้งเดียวกัน ในกรณีพิจารณาตัดความรับผิดทางวินัยและระดับโทษทางวินัยฐานประมาท เลินเล่อ ในหน้าที่ราชการตามพระราชบัญญัติ ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 กำหนดองค์ประกอบความหนักเบาของความผิดและโทษตามระดับความเสียหายของทาง ราชการที่เกิดขึ้นอันเป็นผลโดยตรงจากการกระทำการของข้าราชการพลเรือนสามัญที่ ได้กระทำประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ โดยมิได้คำนึงว่าการกระทำนั้น เป็นการประมาทเลินเล่อธรรมดा หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ซึ่งความเสียหายราชการนั้น อาจเป็นความเสียหายที่ตีราคาเป็นเงินได้ หรือไม่ อาจตีราคาเป็นเงินก็ได้ โดยจำนวนความเสียหายราชการทั้งหมดที่เกิดขึ้นในทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ อาจไม่ใช่ความเสียหายราชการที่จะนำไปเป็นองค์ประกอบความรับผิดทางวินัยได้ เสมอไป เพราะความเสียหายราชการทางละเมิดอาจมีความเสียหายของเจ้าหน้าที่อื่น ความผิดหรือความบกพร่องของหน่วยงานของรัฐหรือระบบการดำเนินงานส่วนรวม อยู่ด้วย และบางกรณีเจ้าหน้าที่ผู้ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงอาจ ต้องรับผิดตามอัตราส่วนของตำแหน่งหน้าที่ราชการตามที่กระทรวงการคลังกำหนด นอกจากนี้ หากเจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายที่ตีราคา เป็นเงินได้ให้กับหน่วยงานของรัฐในกรณีที่ได้กระทำละเมิดโดยประมาทเลินเล่อ อย่างร้ายแรงไปแล้วก่อนการสอบสวนทางวินัยเสร็จสิ้น ซึ่งถือว่าได้บรรเทาความเสียหายราชการแล้วจึงไม่อาจปรับบทเป็นความผิดวินัย อย่างร้ายแรง แต่ก็ มีเช่นว่าผู้นั้นจะพ้นจากความรับผิดทางวินัยไปเลย กรณีจึงยังต้องรับผิดทางวินัยอย่างไม่ร้ายแรง และหากกรณีมีเหตุลุดหยอดนโทยซึ่งเป็นดุลพินิจของผู้บังคับบัญชาผู้มีอำนาจ สั่งลงโทษก็อาจนำมาลดหย่อนโทษวินัยได้อีกทางหนึ่ง ดังนั้น ความเสียหายราชการในทางวินัยจึงไม่อาจนำความเสียหาย

ราชการที่เกิดขึ้นใน ทางละเมิดไปปรับบทได้ทันที จะต้องพิจารณาเป็นกรณีๆ ไป โดยพิจารณาจากความเสียหายที่เป็นผลโดยตรงที่ผู้นั้นก่อขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ ความเสียหายทางราชการจำนวนมากที่เกิดขึ้นทั้งหมดแม้จะถือเป็นความเสียหาย ราชการอย่างร้ายแรงในทางวินัย แต่กรณีที่ความเสียหายเกิดจากระบบงานราชการที่บกพร่อง หรือกรณีมีผู้ร่วมกระทำผิดหลายคน การพิจารณาความผิดทางวินัยก็ไม่อาจนำความเสียหายที่เกิดขึ้นจากระบบงาน หรือจากเจ้าหน้าที่คนอื่น ไปพิจารณา ความผิดทางวินัยของผู้นั้นได้ ซึ่งจำนวนความเสียหายอาจจะแตกต่างจากที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนทาง ละเมิด ดังนั้น ในการกระทำผิดวินัยร่วมกัน แต่ละคนอาจต้องรับผิดและรับโทษทางวินัยที่ต่างกัน ส่วนการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่โดยการประมาทเลินเล่อ อย่างร้ายแรง หรือประมาทเลินเล่อธรรมดานั้น ไม่ถือเป็นเหตุที่จะนำไปพิจารณาว่าผู้นั้นต้องรับผิดทางวินัยอย่างร้ายแรง หรืออย่างไม่ร้ายแรงในความผิดวินัยฐานประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ

สรุปและข้อเสนอแนะ

(1) เนื่องจากการดำเนินการทางวินัยฐานประมาท เลินเล่อในหน้าที่ราชการและการสอบข้อเท็จจริงความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ในการกระทำผิดครั้งเดียวกัน ไม่มีแนวปฏิบัติที่ชัดเจน ว่า กรณีข้าราชการพลเรือนสามัญ ได้กระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่จะต้องถูกดำเนินการทางวินัยด้วยหรือไม่ อย่างใด ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทางวินัยเกิดความชัดเจนและเป็นธรรม คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ซึ่งเป็นคณะกรรมการการตามมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ควรพิจารณาเสนอคณะกรรมการตามมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ควรพิจารณาเสนอคณะกรรมการความผิดวินัยฐาน ประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการ เพื่อให้ส่วนราชการถือปฏิบัติ ดังนี้

(1.1) กรณีข้าราชการพลเรือนสามัญ กระทำล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่โดยการประมาท เลินเล่อ ไม่ว่าประมาทเลินเล่อธรรมดายังไหร่ประมาท เลินเล่ออย่างร้ายแรง ซึ่งปรากฏตามผลการดำเนิน การสอบข้อเท็จจริงความรับผิดทางล้มเหลวเป็น ที่สุดในฝ่ายบริหารแล้ว ให้ผู้บังคับบัญชาซึ่งมี อำนาจสั่งบรรจุตามมาตรา 57 ดำเนินการทางวินัย อย่างไม่ร้ายแรง หรือวินัยอย่างร้ายแรงกับ ข้าราชการพลเรือนสามัญผู้นั้นตามมาตรา 92 หรือ มาตรา 93 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ พลเรือน พ.ศ. 2551 ต่อไป แล้วแต่กรณี

(1.2) กรณีข้าราชการพลเรือนสามัญ กระทำล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่โดยประมาท เลินเล่อ ธรรมดายังไหร่โดยประมาทเลินเล่ออย่างร้าย แรงแล้วได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่หน่วยงาน ของ รัฐตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางล้มเหลว ของเจ้าหน้าที่ก่อนการสอบสวนทาง วินัยเสร็จสิ้น และ ให้ถือเป็นเหตุผลหยอดนอยโทษทางวินัย

(1.3) ความเสียหายของทางราชการ ที่จะนำไปปรับบทเป็นความผิดและโทษทางวินัย ต้องเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่โดย ประมาทเลินเล่อ นั้น โดยให้นำเอาเฉพาะส่วนความเสียหายราชการอัน เป็นผลโดยตรงจากการประมาทเลินเล่อ ของ ข้าราชการพลเรือนสามัญผู้ที่กระทำล้มเหลวเท่านั้น

(2) กรณีที่ผู้บังคับบัญชาผู้มีอำนาจตาม กฎหมายได้ดำเนินการทางวินัยฐานประมาท เลินเล่อในหน้าที่ราชการ หรือฐานความผิดวินัยอื่น ที่มีความเสียหายราชการเป็นองค์ประกอบความรับ ผิด และในขณะเดียวกันผู้บังคับบัญชาได้ดำเนินการ สอบข้อเท็จจริงความรับผิดทาง ล้มเหลวในการกระ ทำการรังเดียวกันด้วย ผู้บังคับบัญชาควรเร่งรัด ดำเนินการสอบข้อเท็จจริงความรับผิดทางล้มเหลว ของ เจ้าหน้าที่ให้แล้วเสร็จก่อนการสอบสวนทาง วินัยเสร็จสิ้น เพื่อความรับผิดทางล้มเหลวที่เกิด จากการกระทำประมาทเลินเล่อธรรมดายังไหร่ หรือ ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงที่ได้ชดใช้ค่าสินไหม ทดแทนแล้วอาจนำไปเป็น เหตุผลหยอดนอยโทษทาง วินัยได้

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาของ ผศ.ดร.วราภรณ์ วนานิษฐ์ รศ.มาลี สุรเชษฐ์ และ อ.เอกศักดิ์ ตรีกรุณาสวัสดิ์ คุณยุพิน ตันวิสุทธิ์ คุณสุรชัย รัตนกรกุล คุณเสมอ กារพากดี คุณรองกานาจัน นาครรัตน์ ที่ได้ให้คำชี้แนะ และข้อมูลกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินการทางวินัย และการดำเนินการทางล้มเหลวของเจ้าหน้าที่ ขอขอบคุณ ดร.บุญมา สุนทราริพัตน์ ที่ช่วยเหลือ ชี้แนะด้านระเบียบวิธีวิจัยจนทำให้งานวิจัยครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี นักวิจัยจึงขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. (2538). สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิจัยชน.
- 7-12.
- ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนาคนต์. (2540). กฎหมายวิธีปฏิบัติทางปกครอง. กรุงเทพมหานคร : จิรวัชการพิมพ์.
- 25-26.
- วรเจตน์ ภาควิจัต์. (2552). หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม ในรวมบทความกฎหมายชาชนจากเว็บไซต์ www.pub-law.net เล่ม 9 หน้า 425- 454. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เพรส จำกัด. 434.
- สำนักงาน ก.พ. (2553). คู่มือการดำเนินการทางวินัยตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551. แนบท้าย : สำนักเลขานุการ สำนักงาน ก.พ. 4.
- “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550” (2550, 24 สิงหาคม) ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก. 1.
- อุดม รัฐอมฤต และคณะ “การปฏิรูประบบวินัยอุทธรณ์และร้องทุกข์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ” คันคืน 11 สิงหาคม 2552 จาก <http://www.ocsc.go.th/ocsccms/uploads/content/CN0003666.pdf>.
- สำนักงาน ก.พ. (2552). สารสำคัญของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2551. กรุงเทพมหานคร : โกลบอลอินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น. 54.
- หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539. ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 113 ตอนที่ 60 ก เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2539. 28.
- พระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539. (2539, 14 พฤศจิกายน) ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 113 ตอนที่ 60 ก. 25-29.
- สมลักษณ์ จันทร์. (2552). ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขา กฎหมายเอกชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 220-224.